

Innlegg i "demokratidebatten" i Trondheim

24. februar 1976.

---

Under valgkampen i fjor høst kunne Høyres agitatorer med Willoch i spissen fortelle at demokratiet var i fare her i landet.

Det var Arbeiderpartiet og dets politikk som truet grunnleggende verdier som eiendomsrett, rettssikkerhet, ja, til og med ytringsfriheten stod på spill.

Etter hvert ble det sannsynligvis klart også for strategene i Høyres hus at man her hadde gått noe for langt. Påstanden ble søkt avsvekket. Sannsynligvis var det ikke noe om å gjøre med det demokratiske sinnelaget og den gode viljen hos politikerne i Arbeiderpartiet.

- 2 -

Det var bare det at de uten selv å forstå det, var fanget i sin egen politikk. Mer eller mindre bevisstløst lot de seg drive inn i en situasjon med sentralisert statskapitalisme og den alttopplukkende, korporative stat. Som om denne antagelsen om politisk uvett skulle være noen formildende omstendighet.

Enkelte trodde vel at denne form for politisk nevrose skulle gå over med valgkampen. Men nei - Høyres uekte barn - Libertas - la i veg med en bred kampanje til vern for den lille mann - mot formynderstaten. Høyre fortsatte - om enn noe mindre intenst - å stille spørsmålet om det kunne gis noen eksempler på at sosialisme og vår form for demokrati kunne forenes.

Nå er ikke Høyres påstander om trussel mot demokratiet i Norge noen ny foreteelse. Det er forbusende å se hvordan

de samme argumenter og påstander har dukket opp fra tid til annen. I den sammenheng behøver en ikke å gå lenger tilbake enn å ta for seg den politiske utvikling og debatt i etterkrigstiden.

Det er videre interessant å se at Høyres omsorg for bevaring av demokratiet har kommet fram hver gang det har stått om endringer i den bestående maktfordeling i samfunnet.

Vi møter i dette forholdet det klareste skillet mellom Høyre og Arbeiderpartiet.

For Høyre synes det å være en innebygd livsholdning å sikre demokratiet ved å bevare tradisjoner og tilvandrete forhold i samfunnets maktstruktur.

For Arbeiderpartiet er det ut fra vår ideologi og vurdering av utviklingslinjene i samfunnet behov for endringer nettopp i den maktfordeling som skapes i økonomi - produksjon og samfunnsliv. Dette fordi utviklingen av samfunnet gir stadig

nye forutsetninger for demokratiets form og innhold. Jeg tror at en fruktbar og avklarende debatt om disse grunnleggende spørsmål er tjent med at en tar utgangspunktet at her tørner to ideologier sammen. Det er ikke en kamp om demokrati eller ikke. Det er en idéstrid om formene for folkestyret, dets innhold og oppgave som styringsmiddel i et samfunn der framtid pregas av en dyptgripende innflytelse fra teknologi og økonomi.

På en slik bakgrunn er Høyres påstand om Arbeiderpartiets trussel mot eiendomsrett - rettssikkerhet og ytringsfrihet - noe av kjernen i ethvert sant demokrati - en meningsløshet.

Arbeiderpartiet har hatt en ledende posisjon i norsk samfunnsliv den siste generasjon. Har det i denne tiden blitt færre som nyter godt av privat eiendom?

Slett ikke. Aldri før har så mange på trygge vilkår eid så mye.

Er rettssikkerheten truet? Dette sentrale feltet må til stadighet våkes over. Vi har enda uløste oppgaver her. Men å påstå at denne fundamentale trygghet er svekket etter at Arbeiderpartiet begynte sin gjerning i vårt land er en fullstendig grunnløs påstand.

Hva så med ytringsfriheten? Med fete typer stod det å lese i Aftenspostens referat fra et foredrag Willoch hadde holdt at kritikken ville forstumme i et sosialistisk system.

Hva er det man snakker om i en slik forbindelse? Det kan ihvertfall ikke være den virkelighet som møter oss i det norske samfunn i dag. Et blick i noen tilfeldig valgte aviser, noen minutter ved radioen eller TV-apparatet, en rundtur i tidsskrifter fra nærings- og kulturliv, skulle raskt

berolige selv Willoch med hensyn til muligheter for kritikk.

Men så hevdes det at engang i en nær eller fjern framtid, når den sentraldirigerte stat har overtatt all makt i næringsliv og samfunnsforvaltning - da skjer det.

Det er mulig. Men denne målsettingen er ikke Arbeiderpartiets.

Den logiske linjeføringen fra Høyres side som fører fra regjeringens aksjekjøp blant annet for å hindre at vesentlige norske næringsinteresser skulle gå tapt i en internasjonal depresjon - og til en fullstendig statlig overtagelse av all næringsvirksomhet, er like blendende gal som den klassiske disputas som gjorde Mor Nille til en sten.

I realitetenes verden og vår egen virkelighet er Høyres negative og politisk intolerante holdning til deler av statsstøtten til pressen farligere for ytringsfriheten i

framtida enn alle de tiltak Arbeiderpartiet i hele sin historie har satt i verk overfor næringslivet.

Så spørres det - kan det gis eksempler på at sosialisme og reelt demokrati kan forenes? Jeg kjenner få begreper som er mer avhengig av en klargjørende innholdsfortegnelse enn nettopp begrepet "sosialisme".

Herr Willoch ville bli et av de siste mennesker i dette landet jeg ville henvende meg til for å få en slik innholdsfortegnelse. Klargjøringen av hva sosialistiske idéer innebærer i praktisk politikk kan best gis ved å se på samfunn der idéene har fått virke.

Gjør en det - er svaret på Høyres gjentatte spørsmål enkelt og snublende nært. I vår eget samfunn, i de skandinaviske land, har de sosialistiske idéer utformet på sosialdemokratiets grunn - formet forutsetningene for menneskenes tilværelse en liten generasjon. Kan Høyre på hele guds grønne

jord finne samfunn der menneskers trygghet for eiendom, rettsikkerhet og integritet er bedre varetatt? ✓ Så vil en med rette kunne spørre - er det ikke mangler ved vårt samfunnsystem - er det ikke uløste problem for enkeltmennesker og grupper - har vi ikke eksempler på enkeltindividenes usikkerhet overfor maktgrupper i samfunnet?

Jo visst har vi det.

Vi står overfor en rekke oppgaver å løse i en forbedring av samfunnet mot et reelt demokrati. - I et samfunn i utvikling vil demokratiets form aldri bli gitt en gang for alle. Det vil til stadighet være behov for endringer og tilpassinger av folkestyret i nøye sammenheng med de samfunnssituasjoner det skal virke i. Men Høyres politiske overspill avdekker ikke manglene og vegene å gå for å løse dem.

Høyre tåkelegger det politiske terrenget gjennom sine overdrivelser. Dette skal skjule svakhetene i den konservative ideologi og dens manglende evne til å løse problemer i situasjoner der bevaring av det bestående må vike plass for endring og utvikling.

Maktspredning siér Høyre.

Jeg er enig. Sentralisert makt gir ikke sikkerhet for enkeltmennesket. Dermed heller ikke forutsetninger for reelt demokrati. Men spørsmålet om maktspredning er noe mye mer enn forholdet mellom eierandelene til staten og private interesser i næringsliv og bankvesen.

I utgangspunktet kan ikke spredning av makt være det eneste og altoverskyggende prinsipp som grunnlag for utviklingen av vårt demokrati. Vi har mål for samfunnsutviklingen som betinger overordnet målsetting og styring.

Arbeiderpartiet ser en nasjonal styringsrett over grunnleggende ressurser som viktig i dag og i framtida. De mest sentrale er her styringsretten over energikilder - oljeforekomster og grunnarealer. Midlet er ikke en allmektig stat. Men det er avgjørende viktig at staten på vegne av fellesskapet trekker opp målene for disponeringen, og at en har eierformer og styreorganer som sikrer at målsettingene blir nådd.

Høyres teori om maktspredning på grunnlag av frie markedskrefter er i denne sammenheng forhistoriske fossiler. Ikke noe moderne industrisamfunn vil kunne utvikles på et slikt grunnlag.

Det går to utviklingslinjer i vårt samfunn som begge må voktes med oppmerksomhet. Den ene er faren for konsentrert makt i sentrale statsorganer og organisasjonsliv. Den andre

er stordriftskonsentrasjonene i næringsliv og økonomi.

Demokratiets framtid sikres ikke ved en konfrontasjon og strid mellom ytterpunktene i disse to retningene. Statens makt over samfunnsutviklingen har sin berettigelse så langt som den sikrer grunnleggende forutsetninger for vern om menneskets muligheter for trygghet, for menneskelig miljø nå og i framtida. Statens makt skal være fellesskapets vern om nasjonale fellesgoder og de svakestes rett.

Derfor er det viktig at samfunnet har hånd om hjørnестener i vår næringsutvikling.

Derfor må staten aktivt trygge enkeltmennesket i den omstillingsprosessen som kjennetegner vår teknologi og økonomi. Dette skjer ved at fellesskapets organer deltar direkte og aktivt i det næringsliv som endres.

Andre verdinormer enn dem som springer ut av teknikkens

effektivitetskrav alene kan bare formes ut ved overordnet samfunnsplan og styring.

Det en så står overfor er å finne de organisasjonsformer og administrative tiltak som løser oppgavene. Her må det skilles mellom grunnleggende hovedoppgaver og perifere detaljer. Oppgaven er blant annet å skille ut det som alene kan varetas av det store fellesskapet i statsapparatet, og hva som kan føres ned til organer i fylker, kommuner og grendeutvalg.

De store fellesoppgaver vi har tatt på oss og den betydning disse har for den enkelte - krever mest mulig desentralisering av offentlig avgjørelse. Dette er i dag en av de viktigste oppgaver å løse i praktisk politikk for å hindre en unødig sentralistisk statsdirigering og fjernstyring.

Den andre linjen i utvikling ser en i de stadig tiltagende tendenser til sammenslutning og organiserte samarbeidsformer i privat næringsdrift og økonomi.

Det er stordriftstendensene slik vi møter dem i bransjer, bedrifter og kredittinstitusjoner. Det er altfor enkelt slik Høyre synes å mene at disse utviklingslinjene blir påvirket og styrt i tilstrekkelig grad av forbrukerens frie valg. Rett nok ligger det i noe av utspringet for disse tendensene en konkurranse i pris og kvalitet om forbrukernes gunst.

Men å hevde at dette forholdet alene gir grunn for å tro at en her tar vare på demokratiet gjennom maktspredning mellom produsent - markedsfører og forbruker, er en utillatelig forenkling.

For det første overser en da det faktum at

betydelige deler av drivkraften bak denne sentralisering i næringsliv og økonomi ikke er å reflektere forbrukervalg, men å påvirke og å beherske dette.

For det andre tar en lett på det forholdet at det vesentligste i demokratiets maktspredningsprinsipp ikke ligger i de indirekte muligheter til styring, men i direkte innflytelse på viktige avgjørelser og preferanser.

Stordriftstendensene i næringsliv og økonomi snevrer inn den krets av mennesker som treffer avgjørelsene. Kretsen av de som treffer beslutningene blir mindre og mindre, konsekvensene for samfunnet blir større og større.

Ikke bare forbrukernes frie valgsituasjon blir innsnevret. Virkning for arbeidsplasser, bosetting, enkeltmenneskets situasjon, blir sterkere berørt fordi stadig

flere blir avhengig av disse delene av næringslivet.

Maktspredning i en slik situasjon må innebære at organer som gjennom demokratiske valg er satt til å forme samfunnet, gis styringsrett som sikrer at ikke lukkede organer i næringsliv og kredittinstitusjoner tar makten fra dem.

Nettopp gjennom reell innflytelse fra folkevalgte organer i stat, fylker og kommuner, i næringsliv og økonomi kan en nå en demokratisk maktspredning både i forhold til en sentralistisk stat og et konsernpreget produksjonsliv.

Styrkingen av de ansattes innflytelse i de enkelte bedrifter og i konsernledelse er avgjørende viktig i denne sammenheng.